

Neli Iugu

ALVIINE PEDRIKS
30.07.1893 – 27.09.1938

Kadrinas asuva Kruusimäe kõrtsi kõrvale ehitatud seltsimaja (kutsuti ka teemajaks) perenaiseks hakkas Alviine Pedriks aastal 1918. Ta käis ka koos oma mehe August Karjasega (28.12.1882–30.04.1937) laatadel hobuvankrilt saiakesi müümas. Haigusliku tüsenemise tõttu sai ta peagi rahva suus hüüdnime „teemaja paks”. Pärast teemaja pidamisest loobumist kutsuti ta Pärnu tsirkusetruppi, kus teda demonstreeriti rahvale raha eest. Rahvas mäletab teda näinud olevat raudteejaamades loomavagunis, mille ukseavasse ta vaevalt ära mahtus. Teda peeti raskeimaks naiseks maailmas – 325 kg. Alviine Pedriksi ja tema mehe kalmud asuvad Kadrina kalmistul platsil O 238. Kalmu tähistab ühine metallist sepisrist, millel on ka graveeritud nimeplaat. Et „teemaja paksu” matusetalitus Kadrina meestele füüsiliselt just kerge ei olnud, näitavad säilinud fotod.

(A-531 Mõnda Kadrina kalmistult)

NAINE, KES KAALUB 20 PUUDA!

Esilehelugu ajalehest *ESMASPÄEV – NÄDALALÕPU LEHT*
9. juuli 1938 nr 28 (17. aasta)

Korralikult süüa – muud ta sellest maailmast enam ei soovi. „Mu süda on nii vesine, et on tunne, nagu loksuks see alaliselt suures veekausis.” Kas leidub talle maailmas võistlejat?

Varemnähtamatu tüsedusega on loodus õnnistanud Kadrinas elutsevat endist võõrastemajapidajat Alviine Pedriksit, kes teenib küll õigustatult eesti pakseima naise tiitli. Viimati, paar aastat tagasi, näitas proua Pedriksi kehakaal 16 puuda ehk 262 kilo. Kuna A. Pedriks järjest juure on võtnud, arvestab ta oma kaalu praegu ümmarguselt 20 puudale.

20 puuda on ümmarguselt 327,5 kilo, teiste sõnadega **kuue** tavalise naise kehakaal kokku. Midagi pole selles imestada, kui pr Pedriksit lähemalt näha. Oma päris normaalse pikkuse juures (168 sm) evib ta ümbermõõdu, mis on lausa kohutav – 2 meetrit 68 sentimeetrit! Käsivarre ümbermõõt üksinda annab välja ligi terve meetri!

On üpris mõisteta, et sellise tüseduse juures igasugune liikumine nõuab suurt jõukulutust. Sellest tulebki, et pr Pedriks ei saa ütelda enese päris täpset kehakaalu. Kaalumine ja sellega ühenduses olevad käigud ning toimingud tunduvad talle sedavõrd pingutatavana, et ta pigemini eelistab olla teadmatuses.

Selliseid arstiteaduslikke fenomeene nagu Alviine Pedriks esineb maailmas väga harva. Juba 160 kilo raskusi naisi arvab arstiteadus kuriooslikkude nähtuste liiki, kuid see Kadrina proua kaalub kaks korda rohkem ja võtab reeglipäraselt iga päev veel juurde! Kõike seda arvestades pole vajagi liig suurt julgust, et pidada A. Pedriksit tüsedaimaks naiseks Eestis, võib-olla koguni terves maailmas.

Meie kaastööline külastas Alviine Pedriksit tema kodus. Mulje, mille jättis see külastus, oli rusuv.

Vormitu, määratu laia kehaga naine istub madalal asemel tegevusetu. Üks jalg on tal voodis, teine lebab põrandal, kuna voodi on nii kitsas, et see ei näi kogu keha endasse mahutatavat. Jutuajamisel selgub paksu naise vaimuerksus, mis ei näi oma suure koorma kandmisel sugugi olevat nõrinenud. Õnnetul ilmel jutustab ta oma kurba lugu, aegajalt suure käega silmi pühkides.

Kuidas see algas?

„Noorest peast, 17aastasena,” kõneleb Alviine Pedriks, „olin ma nii peenikene, et mees võis kahe käe sõrmedega võtta mu keha ümbermõõtu. Kolmekümneaastaselt olin tüsedusele kalduv – viie-kuue puuda raskune. **Kohutaval kombel paksenema hakkasin ma aga alles 1929. aastal, kui pidasin parajasti Jõgeval võõrastemaja.** See algas siis, kui jalgadesse lõi närvipõletik. Siis märkasin, et paksenen silmanähtavalt. Riided, mis mul seljas olid, kas rebenesid või jälle tuli iga päev liig kitsastena kõrvale heita. Sõitsin Tartu ülikooli sisehaigustekliinikusse ravimisele, kus mulle seletati, et tegemist on sisesekretsiooninäärmete korratu töötamisega. Jalad paranesid küll ära, aga kehakaal ei vähenenud. Võib-olla oleks ehk siiski vast abi saanud, kuid omal kulul ei võinud kliinikus rohkem olla kui kuu aega. Arst ütles küll, et ärge nii vara välja minge, varem või hiljem tulete tagasi, aga midagi polnud parata. **Ei saanud enam selle kehakaalu juures ei võõras-**

temaja ega teenijaid pidada. Rahad kuivasid hoopis kokku ja siis pidin otsima üles oma isamaja Kadrinas. Vanemad olid läinud juba kalmule ja jätnud mulle peavarju mu hädas.

Undla vald ei taha minu eest ravikulusid kanda. Ainult ühel korral pääsesin veel haiglasse, kolm aastat tagasi, kui Tartu ülikooli sisehaigustekliiniku kutsel viibisin kliinikus 24 päeva. Kliinikus soovitati mul vähemalt kaks korda aastas sinna tulla järele vaatusele, kuid sõiduraha ei saa selleks kuidagi kokku.

„Tunnen pöörast nälga...”

„Olen kord juba siin vallaga läinud vastamisi,” jutustab Alviine Pedriks edasi. „Vald tahaks panna mind vaestemajja, aga mina ei taha sinna raukade juurde. Olen veel noorevõitu inimene, alla 48 aastat vana. Kord sõitsin hobusega vallamajja, et kätte saada igakuist 9 krooni suurust toetust. **Olen nii paks, et ei pääse vallamaja uksest sisse.** Seal lasti mind mitu tundi oodata vihma käes väljas enne kui jutule võeti. Olen palunud abiraha suurendada, aga seda ei ole tehtud. Olen saatnud palveid ministeeriumile ja kõigile, isegi presidendile. Kõik need asutused ja isikud nõuavad andmeid vallast ja see vastab, et ta juba minule abi annab hoolekandennormide kohaselt. Kõige hullem on, et tunnen nälga, pöörast nälga. Süda on terve ja sellepärast tahan süüa. Mul on alati tunne, süda nagu loksuks suures veekausis, nii vesine on ta.”

Alviine Pedriksi juures elab veel seitsmeliikmeline perekond, üllatavalt noor abielupaar (ema 29aastane, isa 33 aastane) oma lastearvu kohta. Üks väikestest tuleb paksu naise juurde, sosistab temale midagi kõrva ja nimetab teda emaks. „**Pole ta minu tütar,**” naeratab pr Pedriks hellunult, „**vaid kasutütar.** Sündides andsid praegu minu juures elavad vanemad ta mulle kasvatada. Kasvatasin teda üheksa aastat. Siis võttis vald ta mu käest ära.”

Enam ei taha paks naine sellest loost jutustada. Seda enam kõnelevad sellest õnnelikult tema kasuks lõppenud kurbmängust aga ümberkaudsed elanikud.

Kuna A. Pedriks oma haiguse ja puuduse tõttu ei olnud enam võimaline last kasvatama, siis otsustas vald 9aastase Maimu viia ta oma tõeliste vanemate juurde tagasi. Laps viidi vallamajja, kus ta viibis vallaametnike korteris kuni õise rongini. Õnetu kasuema ematunnetest aetuna, ning sõitis lapsega ühes rongis Kehrani, kus elasid lapse vanemad. Laps jäi aga paratamatult nüüd oma vanemate juure. Alviine oli vaid rahvale eriliseks vaatamisobjektiks Kehra jaamas, kus ta murtuna ootas tagasisõidu võimalust.

Asi võttis õnneliku pöörde tema kasuks vaid seetõttu, et väike Maimu hakkas oma kasvatajat taga igatsema. Kuna pr Pedriks omaltpoolt vanemaid, vaest töölisperekonda, palus tungivalt tulla tema juure elama, siis kolisidki nad koos Maimuga Kadrina alevisse Pedriksi majakesse.

Ta tahab end raha eest hakata näitama.

Soovime eesti pakseimat naist pildistada. Vaevu ta komberdab välja, kuid mõni minut püsti seista käiks tal üle jõu. Lapsed kannavad ta järele tema jaoks eriti valmistatud tugevat ning madalat järi, millele ta võib mõne sammu tagant istuda ja puhata. **Tooil istumine ei tule A. Pedriksi juures kõne allagi, sest tool esiteks võiks puruneda ning teiseks oleks see liialt kitsas tema jaoks.** „Ühes lehes,” naerab pildistatav ise, „oli kirjutis eesti paksematest inimestest. Lugesin seda kirjutist ja muigasid omaette – ei teie, kullakesed, kahjuks tea, kes ikka see kõiksepaksem inimene on!”

Isa olen oma eluajal näinud kah tusedaid mehi ja naisi. Kui olin noor, siis rahvas rääkis palju Saduküla mõisahärrast ja tema tütardest ning poegadest. Need olid kah rohkem laiuti kui pikuti. **Ega neid harilik vedruvanker ei kannud, nagu mindki.** Kui väike tüdruk olin, viis isa mind Tartu näitusele, kus näidati kah ligi 16puudast naist. Sai siis ikka vaadatud, aga nüüd on paksus omast käest.”

Alviine Pedriks usaldab välja tuua oma lähema tulevikuplaani – eluüldpidamise hankimise eesmärgil tahab ta ennast hakata raha eest rahvale näitama. Ta on huvitatud, kas selleks mitte politseilikke takistusi ei tehta. Ta ongi juba seda selgitanud. Rakvere prefekt olevat öelnud, et politsei vaevalt siin teda keelama hakkab. Kõige raskem on Alviinele rahaküsimus, et asja „suisema” panna.

„**Vaja oleks trikood ja muid rõivaid.** Siis tuleks lasta end pildistada ja vast tuhat pilti valmis trükkida. Trükkimine tuleb vist odavam kui kopeerimine. Oma kümme tuhat senti läheks ära, aga kust sa seda võtad? Ehk teate teie kedagi ärimeest, kes sellest asjast huvi tunneks? Rahvas ju minusugust haruldust tahab näha, ma pole igapäevane surelik. **Kui see asi korda läheks, saaks korralikult süüa. Muud ma sellest maailmast enam ei tahagi.** Kui käiks nii ennast näitamas, siis võiks sinna juurde teha ka muid numbreid. Eks ma ju ole kord Tallinnas oma paksu kehaga nalja kah teinud. Käisin kord „Kalewi” aias koos vennaga, kus oli maadlusvõistlus. Võistlesid Tigane, Ivanov ja mõned lätlased, venelased ja sakslased. Ivanov ütles mulle, et tee nalja ja õrrita neid maadlusmehi. Kasu viiskümmend tuhat sellele, kes sind maha paneb. Et kui sina võidad, siis peab kaotaja maksma poole. Eks ma nii teingi. Küll need kanged maadlusmehed käisid

mu ümber, uurisid ja takseerisid, kuid ükski mees ei julgenud mu pakkumist vastu võtta. Pakkusid küll kümme tuhat ja küll viis tuhat, aga niipalju peale ei julgenud maadlema hakata. Ega ma maadlema nendega ei oleks läinud, kõik see oli nalja pärast. **Tunnen endas praegugu ülemäärast jõudu.** Eriti mu käed on tugevad. Ka kehas on palju rammu, aga kõige suurem häda on, et ei jõua jalul seista. Ja kui selili kukun, siis ei saa enam üles nagu mõni putukas. Eile vast oli, et tulin vankrilt maha ja kukkusin kui piirakas selili, ei saa kätt ega jalga liigutada.”

Alviine Pedriks noorena

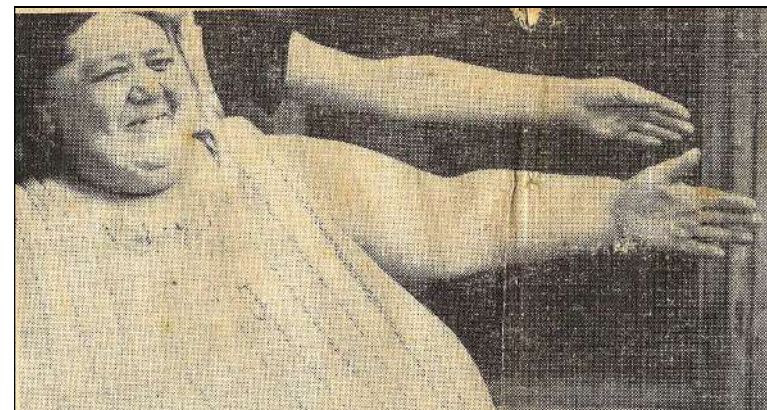
Alviine Pedriks koos kasutütar Maimuga Kadrinas 1938

PÄEVALEHES
nr 263 23.01.1938 lk 7
leidub järgmine teade:
Paks naine Alviine Pedriks suri
Eile hommikul suri maailma paksimaks naiseks reklaamitud pr. Alviine Pedriks. Merepuiesteel asetseva „Rahva Suveaia” kantseleihoone kõrval asetsevas toakeses. Teatavasti teenis pr. Pedriks seal enda näitamisega igapäevast leiba. Viimased paar nädalat oli „Rahva Suveaed” aga „tõmbenumbri” haiguse tõttu suletud.

Kolme arsti katsed tema päästmiseks ei annud tulemusi. A. Pedriks põdes rasvtõbe, mis oli põhjustanud raskekujulise südamehaiguse ja ka neeruhaiguse. Kadunu oli 49 a. vana.

Teda taheti veel enne surma transporteerida haiglasse. See osutus aga tema paksuse tõttu võimatuks.

Fotod ajalehest *ESMASPÄEV – NÄDALALÕPU LEHT*
9. juuli 1938 nr 28 (17. aasta)

ET PÄÄSEDA NÄLJASURMAST...

H. Toompere artikkel ajalehest *Punane Täht* nr 138 1973

Kindlasti on rajoonis vähestel teada, et Kadrina surnuaias puhkab naine, kelle elukäik oli üksainus kannatusteahel. Alvine Pedriks, naine, kes pidi nooruses kuulma etteheiteid oma ääretult kõhna kuju pärast, kuid kes saavutas hiljem kaalus sellised piirid, missuguseid ei olnud maailmas veel kellelgi. Raskekujuline rasvtõbi, neerupõletik ja progresseeruv vesitõbi röövisid kehalt jõu, nii et naine ei pääsenud enam liikuma. Ihuükski elas ta oma elamus Kadrinas. Ainus abistaja oli 8-aastane tütarlaps, kelle ta oli võtnud endale kasulapseks.

Et näljasuremast pääseda, otsustas ta hakata end avalikult demonstreerima. See oli aastatel 1935-1938. Alvine Pedriks kaalunud siis 328 kg ja übermõõt olnud 286 sm. Leidus ka ettevõtlik äriees, kes haistis Pedriksi näol raha lõhna. Naine pandi autole ja toodi uudishimulikele vaatamiseks Tallinna, Nõmmele ja Pärnu. Raha olevat kokku jooksnud kenasti. Nagu omaaegsete ajalehtede väljaanded räägivad, teeninud ettevõtja Pedriksi pealt 70000 senti päevas! Alvine Pedriks sai aga sellest ainult 150 krooni kuus. Mida aga pidi tundma õnnetu ise, kel tuli hädavajalikku elatist teenida oma viletsuse toomisega maailma ette! Meeleheite piirile viidud naine oli saatnud Pärnust sageli sugulastele Tallinna ja Rakverre kirju, kurtes: „Ma ei jõua enam, päästke mind siit!”

Lähemate inimeste abiga toodi Pedriks Tallinna ja paigutati V. Lillesterni „Rahva Suveaeda”, sest tavaline korter teda ei mahutanud. 1938. a ilmus „Rahvalehes” lakooniline teade: „Mere puiesteel asuvas „Rahva Suveaias” näitab ennast maailma paksem naine Alvine Pedriks. Tema kolossaalne kehakaal väärrib vaatamist!” Kord nädalas veeti naine autol Nõmmele, kus teda tutvustati rahvale „Luna Pargis”. Siin pühitses ta ka oma 45. sünnipäeva, mille trallis võttis juurde 1,5 kg. Ta ise lausunud selle kohta, et soovivat saada 450 kg raskuseks. Siis tulevat iga aasta kohta 10 kg.

Vintsutused ja ebanormaalne eluviis mõjusid Alvine Pedriksi tervisele laostavalt. Ta muutus nukraks, ka südamegevus oli tunduvalt häiritud. Paaril korral oli ta Tartu Ülikooli kliinikus ravil, kuid rasvtõvest tingitud paksust ei suudetud pidurdada. Teda ravinud arstid H. Schotter ja R. Rist imestanud, kuidas süda, mille lööke polnud kuulda, tohtu rasvalademe all vastu peab.

1938. aastal päästis surm naise kannatustest. Muldasängitamisel oli suuri raskusi. Puusärgi tegi eritellimuse alusel kolm töölist A. Meldorfi kirstuäris. Materjalina kasutati kahetolliseid pigitatud laudu. Sarga laius oli 1,5 meetrit ja pikkus 7 jalga. Maksma läks see hiigelkirst 125 krooni. A. Pedriksi soovile vastu tulles maeti ta Kadrina surnuaiale.

NAISERAKUD VOHNJA RABAMETSAS

Lugu ajakirjast VALLATU MAGASIN

Nr 3 1937 (suvi, autor Erik Toome)

Kui sügaval Vohnja rabametsateel kihutav auto jõuab kuulsate röövlikoo-
basteni ja ka sealt kaugusse kaob liivaselt teelt tolmupilve üles keerutades, siis jälgivad põlismetsast kaks hirmunud silmapaari võõraid, kes rikkuda julgevad põlismetsade suurt rahu ja vaikust. Need kaks naist seal ei julgeks midagi teha metsade püha rahu vastu, mis neid aastakümneid on hoidnud enda põues. Ja võõrad, neid nad ei salli! Tulevad, vahivad, uudishimutsevad ja kaovad jällegi. Nad ei märka, millest jutustab kõrge mänd, või kanarbik liivamäel; ei kuule tasast sahinat põdsastes, ega märka ka lindude juttu.

Niisuguseid võõraid otse vihkavad Vohnja koopaelanikud, keda õigusega võib nimetada meie ainukesteks metsinimesteks, sest vanem naistest – ema, elutseb juba teise põlvna ja ta tütar kolmanda põlvna sealsetes ürgmetsades. Isegi oma nimesid ei tea nad õieti ja just kui kobamise peale vastab ema, et teda kutsutavat vallamajas Liisaks ja tüdarta Elviineks. Krüüger olevat nende isa perekonnanimi olnud. Ema „näeb tänavu juba 86. suve,” s. t. ta on 86-aastane. Tütar arvab, et nii 46 ümber neid suvesid peaks temalgi käes olema.

Ümberkaudsed elanikud, nii vähe kui neid ka on, arvavad, et see erakupaar on aastate jooksul ebanormaalseks jäänud ja seda olnud juba vana Krüügergi, kunagine Vohnja põline metsavend, praeguse Liisa Krüügeri isa. Kuid juteldes sealsete metsaametnikkudega, selgub, et asjata püütakse neid kaht alavääristada. Normaalsed on nad mõlemad, kuid arenemises maha jäänud teistest omasugustest.

Kuidas suudakski see põlismets kasvatada enda rüpes inimlapse ja lasta nende arenemisteed ühes sammuda välismaailma inimestega?! Kümnete kilomeetrite kaugusele ulatuvad laaned, segatud põhjatute rabalaugaste ja järvdega – see on Vohnja erakute kodu. Seal võivad mõlemad erakud liikuda otse ebainimlikkude instinktidega, leides endale teed ka põhjatumas rabas.

Võõraste eest nad tavaliselt kaovadki kuhugi, kust neid raske tabada. Võõrastavalt metsik ümbrus võtab võimaluse ka põgenike jälgimiseks. Alles siis, kui nad seda soovivad, võib seal neid kohata. Kui kaasas juhtub olema mõni metsaametnik, kellega Krüügerid on suured sõbrad, siis kaob erakutes igasugune umbusk võõraste vastu. Kui korralik maja-ema kunagi võtab rauk oma koopa juures külalisi vastu, jutleb nendega, noomib „last”, kui see vahest erakordsest julgusest haaratuna võõrastele liiga ligi tükib. Mõne silmapilgu järel on erakupaar võõraste vastu igasuguse umbusu kaotanud.

Lahus kõigest, mis sünnib välismaailmas, lähemas metsatukaski, elavad Vohnja erakud, kuid siiski on neilgi üks mure, õigem küll suur igatsus. See on nii suur, et kumbki neist ei suuda uskuda selle täidminekut. Kuid ehk aitab see unistus neid kaht üle mõnestki raskusest, mis metsaelu endaga paratamatult kaasa toob, kuna nad ka rängemates olukordades mõtlevad sellele, unustades siis kõik muu. Ema ja tütar, võõrast usaldades, räägivad sellest:

„Kui tuleks siia metsa kord nii suur ja tugev mees, kellel oleks võim metsade üle, siis läheksime ta juurde ja paluksime teda: andku ta meile siit metsast tükikese maad! Mitte palju, aitaks või sellest natukesest koopa ümber, kuid see maa olgu siis päriselt meie!”

Ja unistama kalduvad kaks naist, mis nad selle maalapikesega kõik teeksid. Siia istutaksid kaale, kartuleid, porgandeid, siia jälle paneks maha kanade jaoks natukese kaeru, või muretseks kusagilt ehk nisugi ja külvaks seda siia?!...

Arutades nad unustavad juuresolijad võõrad ja kõik, mis neid hetkekski välismaailmaga seob; räägivad kahekesi elavalt, mida kõike võiks mahutada siia maalapikesele, kui ainult see nende pärisomandus oleks. Elu madalas koobaselamus muutuks sootuks teistsuguseks, kuid... Jah, pole veel kunagi käinud siin nii vägevast meest, kes nii suurt heategu teeks neile kahele naisele! Kas jõuavadki nad oodata seda aega, mil mõni nii vägev mees Vohnja metsadesse juhtub tulema?!

Ema on murelik ja tütregi äsjane heameel kaob, kui mõttelõngaga siiani jõutakse. Eks lähene emale aeg, mil peab järgnema oma vanematele kusagile kõrgele ja kaugele, kus pole enam rabametsi, ega põhjatut sood, kus ei saa enam vabana liikuda mööda metsi, vaid peab olema nagu teisedki. Kas oskavad need seal väljas pisutki kujutleda, kui raske on sellest suurest lahkumisest mõelda vanal üksikul emakesel?! Ja kui see lahkumine tuleb, mis hakkab siis metsas üksinda peale tütar, pealegi, kui tal puudub see lapikene maad? Kas suudab ta suve ja sügise jooksul üksinda endale talveks valmis koguda kõike, mida tarvis läheb ja kas oskabki ta seda teha, sest emale on ta ikkagi veel laps?!

Muret süvendab veel seegi, et emagi arvates ta lapsega kõik nagu täiesti korras pole, sest ta armastaks nagu liiga palju üksinda mööda metsi ringi kolada, otsides üksindust nagu emagi eest. Ja kui tulevad suured tormid, mil põlised puuhiiglased kummarduvad vihaste loodusjõudude ees, siis jookseb ta tütar metsa, hoolimata vihmast, külmast ja metsikutest häälest, naerab seal ja jookseb seni, kuni jälle rahu haarab põlislaant.

Lahkumine, sellele ei taha mõelda kumbki naistest...

Kusagil kaugel, eemal metsadest, paljude inimeste ja puumajade keskel asub üks maja, kust iga kuu käib erakuid metsas vaatamas üks mees. Ema ise kuulis, kui korra öeldi, et see olevat valla abitalitaja. No vot, selle mehega on imelikud lood. Toob alati tulesse kaasa kõike, mis neil seal metsas vaja peaks minema – riidet, igasugust toidukraami, jne. Ütleb ise, et vald saavat selle kraami neile metsa, et nad ihualasti, ega nälga ei jääks. Korra toonud rahagi, kuid sellega ei osanud kaks üksiklast midagi peale hakata, ja sealt peale toob siis kraami.

Seniajani armastavad mõlemad naised seda meest, kuid nüüd kipub temagi neile liiga tegema. Räägib aga alati majast, mis valla poolt ehitatud ja kus elutsevat palju niisuguseid inimesi, kes valla poolt ülespidamist saavad. Sinna tahetavat koopaelanikkegi viia!

Niisugune jutt tõi jällegi omajagu muret koobaselamusse! Neid tahetakse metsast ära viia!

Ja kui mees hiljuti uuesti kraamiga tuli, siis andis ema Krüüger oma vastuse – nemad sinna majja ei lähe! Isegi siis, kui nad sinna vägisi viiakse, jooksevad nad metsa tagasi ja kohe nii kaugele ja sügavale rabade keskele, et neid sealt enam ükski hing ei leia. Otsigu siis!...

Aga mees oli sedakorda tujust ära ja rääkis, et võib neid ju sunniviisi viia ja sinna majja seniks kinni panna, kuni neil mõistlikumad mõtted pähe tulevad! „Kui meid metsast ära viite, siis poome enda mõlemad üles!” oli erakute lõplik otsus vaestemajja mineku suhtes.

Kuigi vallavolikogu otsustas koopaelanikud sedapuhku kindlasti metsast ära tuua ja vaestemajja paigutada, siiski ei tule sellest midagi välja. Tappa neid ju keegi ei taha, ja et naised oma ähvarduse ilmtingimata täidaksid, selles pole kahtlust.

Imeväikene ja madal on erakute koobaselamu. Selle kaevas Liisa Krüügeri isa juba siis, kui Liisa oli veel väikene tüdruk. Ehitas sisse hii-gelsuure ahju ja suure voodi, mis oli määratud kogu perekonna jaoks. Sinna voodisse suretas Liisa Krüüger oma ema, siis isa ja küllap suretab temagi sinna tütar, kuid selleni läheb veel aega...

Madal, pime ja niiske on koobas, kuid paremat nad ei soovi. Mis viiga on seal nüüd olla, kui üks sõbralik mees koopale akna ette tegi. Võõras peab tingimata akent vaatama, sest see muudab elamise seal sootuks mugavamaks. Ega nemad tahagi, et nende väikesel varjupaigal peaks ees olema suur aknalahmakas, aitab sellestki klaasikillukesest. Oleks ema natuke noorem, siis teostaks ta koopas veelgi mõningaid uuendusi, kuid vanus hakkab temanigi jõudma! Koopale tuleks teha korsten, siis oleks talvel palju mugavam. Kuid on juba aastakümneid niigi elatud ja ehk saab edaspidigi läbi.

„Aga,” tärkab tütrele järsku midagi meelde, „kas on niisugune masin olemas, mis iseenesest mängib ja laulab? Kohe kauge maa pealt võib seda pilli kuulata, kaugelt – Tapalt, või veel kaugemaltki kostaks selle läbi hääl siia? Ükskord üks marjuline rääkis niisugusest pillist ja valetas vist?”

Emal on nagu piinlik, et „laps” jutu sekka segab ja veel niisuguse rumala küsimusega. Temagi aga jääb imestades kuulama, kui selgub, et niisugune „pill” pole enam mingi haruldus. „Kuidas?...”

Nüüd tuleb pikalt ja laialt seletada kahele ahnele kuulajale, milline vägev riist niisugune pill on ja kui selgub, et Tapa kuulamine selles riistas on lapsemäng, siis muutub ema tusaseks. „Teiegi hakkate pilkama!”

No, ei pilka. Puha tõsi kõik, kuid ema siiski veel ei usu. Siis oleks sellest ehk abistaja või politsei rääkinud temale, aga niisugust juttu pole olnud. Lepime siis lõpuks sellega, et küsib järele, milline riist see „traadio” õieti on. Pilgust võis tal siiski lugeda, et puha loriks ja metsainimeste pilkamiseks niisugune lugu välja mõeldud!

„Kui meil ka niisugune siin oleks!” unistab tütar, kuid saab emalt nii karistava pilgu, et jalamaid koopast kaob.

Väljas kohates uurib ta enne hoolega, et ema ligiläheduses pole, ja küsib siis usaldavalt: „Mis on Tapa taga? Kas samuti metsad, sood ja järved nagu siin, või jälle mõni linn, või kirik, või mis?”

Nüüd läheb pikaks seletamiseks, kuni ema oma toimetustega koopas on hakkama saanud ja välja tuleb. Taipab kohe, et meil seal väljas on käsil mingi jutt, mis õieti kooparahvasse ei peaks puutuma ja kui vabanduseks tütre jutukuse peale tähendab ema mossitades: „Ütlesin sulle ju, et oled loll! Mis sa pärid kõike!”

Jätamegi jutu Tapa-tagustest maadest, mis on täis imet, otse usku-matut. Vaatame parem koopaelanikkude „elusinventari”, mille moodustavad kaks kana ja kass. Kanad on parajasti kaugemal metsas jalutuskäigul, kuid tulevad kohe hüüete peale koju. Kass aga lebab laisalt koopa seinas ääres päikesepaistel ja mõtleb mõnuldelt tagasi päevadele, milliseid veetis kevade tulekul paar kilomeetrit eemal asuvas külas. Seal sai kiskuda ja lõbutseda ja nüüd näib vana hiirekuningas päris rahul olevat koduse puhkusega, sest päike paistab juba soojalt! Suvi ei või enam kaugel olla...

„Kass meil veel ainukene, kes kaugemalt rahvaga püüab läbi käia,” seletab ema Krüüger. „Kevadel, siis lausa häda teisega, kaob vahest nädalateks. Aga kanget loomu teine ise,” silitab laisa kassi turja, kuigi see ennast meelitustest segada ei lase. Vaat, mõtleb hiirekuningas, külas ikka oli alles elu! Seal võisid öö jooksul kiskuda kümnete omasuguste poissmeestega ja näidata, et metsas kasvanud kasside seas leidub kangelasi!

„Kui meie isa metsa jäi,” jutustab ema, „siis olid sootuks teised ajad. Sellest on ju ka oma ligemale 190 suve tagasi. Elutsesime siis siit kaugel, eemal põlismetsade keskel, kuhu kunagi ükski inimene ei tulnud. Ei olekski sinna pääsenud, sest rabateid tundsin ainult meie! Korra siiski eksis sinna üks jahimees, kelle isa suure tee äärde hiljem välja viis. Küll see mees oskas alles ilusasti rääkida ja olla!”

Näib, et sellest kunagisest metsaeksinud jahimehest on vanal veel teisigi mälestusi, kuid et „laps” on juures, siis ei sobi neist rääkida.

Isa jäi aga vanaks ja tundes hirmu oma perekonna saatuse pärast, kolis ta sealt kaugete laante tagant inimeste elukohtadele lähemale, kuhu rajas praeguse onni. Lapsi oli tal rohkemgi kui tütar Liisa, kuid teised õed-vennad kadusid kõik aegamisi metsakoopast ja vanakese arvates olevat nüüd kõik suured mehed välismaailmas. Ühest ta seda igatahes võis otse kinnitada, sest parkümmend suve tagasi oli ta selle vennaga kokku saanud ja vend siis rääkinud, et ta seisvat sakste teenistuses. Olevat väga kerge töö, pole muud, kui aja mõisa loomakari välja, valva päev läbi loomade järele ja see olnud ka kõik! Kutsunud siis õdegi metsast ära, kuid tema ei läinud...

Üksiklase elu metsades on vanaeidele oma jäljed jätnud ka väliselt. Kui lastel mingit ettekujutust on nõiamoorist, siis seda vana metsaerakut nähes paneksid nad jalamaid plagama, sest selle välimus läheb kokku täiel määral ettekujutusega nõiast. Aastakümnete jooksul on ta suust kadunud hambad, vaid mõni üksik tüügas vilksatab jutu kestel. Niisamuti oma soengu korraldamisele ei mõtle metsarahvas vist üldse. Nägu on täis sügavaid kortse ja vesi pole sealt täielikult suutnud välja uhta sinna kogunenud tahma ja muud sellist kraami...

Meeldiv on see erak aga seepärast, et tema juures pole jällegi tavalisest uudishimust selle vastu, mis tehakse tema naabruses. Aastate jooksul on ta vaid paaril korral käinud lähemas naabritalus ja sealse rahva uudishimu hoiab teda tagasi külaskäikude kordamisest.

„Ükskord läksin kirikusse, sinna kus see torn väljade servalt paistab. Kogunes siis mu ümber igasugust rahvast ja hakati pärima ja vaatama. Õpetajagi tuli juurde ja hakkas küsima, kuidas metsas elu on ja mis veel! Kuulasin, kuulasin. Kuid siis ei pidanud enam vastu ja panin tulema. Ei jäänudki kirikusse... Mina ei küsinud neilt kellegilt midagi, aga nemad ei anna rahu põrmugi... Nüüd enam kiriku juurde ei lähe, hakkavad jälle vaatama ja rääkima!”

Juba hullem lugu oleks vaestemajas! Ei sinna see paar ei sobi, ega lähegi!

Elupõlised metsaelanikud Virumaa metsakurus

Päevaleht nr 276 11.10.1936

Virumaa suurtes laantes veedavad vaikes üksinduses oma elupäevi õige mitmedki isikud, kes millegipärast juba aastakümnete eest on põgenenud teiste elanike lähikonnast. Tavaliselt on need metsainimesed ikkagi meesisikud, kuid Vohnja metsas suurte Loobu metsade rüpes elavad erakuina ka kaks naist – ema Liisa Krüger oma 45-a. Tütrelvine.

Metslased elavad algelises koopas, millest pool kaevatud ühe künkakese sisse keset kõrgeid kuuski, maapealne osa aga laotud teivastest ja mätastest, nii et see vaevalt isegi lähedalt möödujale silma hakkab. Mõlemad naised on pikkadel erakuaastatel teiste inimeste vastu läinud võrdlemisi kartlikeks, nii et võõra inimese lähenedes nad põgenevad oma koopast metsa ega tule sealt enam nii kergesti tagasi. Ülalpidamist saavad nad suuremalt osalt vallalt, kes neile saadab koopasse iga kuu 8 krooni eest toidu- ja tarbeesemeid.

Huvitav on märkida, et juba nende vanemad pagesid teiste kodanike eest ja asutasid enestele koopa kuskile veelgi eraldatumasse metsa. Kuna aga talvised tuisud neid seal sageli mitmeks kuuks muust maailmast eraldasid, siis olid nad umbes 130 aasta eest kolinud praegusesse koopasse, kus nüüd elab ka nende tütar oma lapsega. Mõlemad koopaelanikud on aga oma eluga igati rahul ja nad tunnevad tõsist hirmu vallavalitsuse ees – paigutada neid vaestemajja.

Juuresoleval pildil näeme neid metsaerakuid.

Foto *Päevalehest* nr 276 11.10.1936

Foto ajakirjast
VALLATU MAGASIN
nr 3 1937 (suvi)

Koopaelanikud sunniviisil vanadekodusse

Päevaleht nr 10 10.01.1939

Kaks naist, kes eelistavad metsaelu Virumaal Vohnja valla üksiku järve talu lähedal elutsevad pooleldi maa alla kaevatud algelises koopas ema ja tütar – Liisa ja Alviine Krügerid, kes siin mätastest ja notiotstest üleslaotud osmis on elanud palju-palju aastaid.

Naiste onn on aga muutunud juba niivõrd vanaks ja lagunenuks, et kardetakse tõsiselt naiste tervise pärast talvekülmadega. Sellepäraste tehti naistele vallavalitsuse poolt ettepanek, et nad asuks valla vanadekodusse.

Mõlemad erakuiks muutunud naised ei taha aga sellest kuuldagi ja kui ametimehed nende elamule lähenevad, jooksevad nad koguni metsa. Nad räägivad, et onnis olevat neil päris lahe ja mõnus olemine, sest nad on vooderdanud onni seestpoolt põhjalikult sõnajalgadega, mistõttu külm üldse sisse ei pääsevat. Kuid viimane tugev külm võttis ometi ära nende ainsad hoolealused, kanad, kes elutsesid naistega ühes ruumis. Vallavalitsus otsustas naised nüüd sunniviisil vanadekodusse paigutada.

Fotod ajakirjast
VALLATU MAGASIN
nr 3 1937 (suvi)

Koopaelanikud väevõimuga vanadekodusse

Päevaleht nr 23 23.01.1939

Külm koobas meeldis naistele enam kui soe vanadekodu Laupäeval toimetati Virumaalt Vohnja vallast Eeriku metsatalu juurest põlismetsast sunduslikult vanadekodusse kauaaegsed koopaelanikud, ema ja tütar Liisa ja Elvine Krügerid.

Naised elasid juba aastakümneid mätastest ja okstest mesterdatud onnis ja toitsid end õige primitiivselt. Üksiku elu tõttu võõrduisid nad ka inimestest ja pagesid võõraid nähes. Viimastel aastatel muutus naiste onn väga viletsaks ja naised ei suutnud seda enam parandada, nii et tekkis hädaoht, et kõva külm võib võtta naiste tervise.

Juba läinud aastal tehti naistele vallavalitsuse poolt ettepanek asuda vanadekodusse, millega aga naised ei nõustunud väites, et neil on metsas küllalt hea elada. Kuna ka tänava nad vabatahtlikult ei olnud nõus oma onni jätma, läks laupäeval vallavanema abi ametiisikuna ja tõi naised seaduse nimel koopast ära. Naised toimetati Kadrina jaama, kus nad saadeti rongiga edasi Viru maavalitsuse Aa vanadekodusse.

Emma Liisa Krü(ü)ger (vasakul) ja tütar Elviine Krü(ü)ger rõõmsal meelel poseerimas fotograafile oma eluaseme ees.

VIRUMAA METSAELANIKUD PAIGUTATI VANADEKODUSSE

Ajalehest RAHVALEHT 23.01.1939
Emma ja tütar, elatanud naised, sõitsid esmakordselt raudteel.

Virumaal paigutati Aa vanadekodusse Vohnja valla metsaelanikud Liisa ja Elviine Krügerid. Emma ja tütar viidi nende metsas asuvast koobasest ära küüdikorras.

Kuna Liisa ja Elviine Krügerid varem olid tõrkunud lahkuma nende metsaelamust ja minema vanadekodus-

se, mindi nüüd neid ümber paigutama nelja mehega: kohalik vallavanem, abivallavanem ja küüdikorras välja käsutatud kaks külameest.

Kui mehed laupäeval jõudsid metsa Krügerite onni juurde ja vallavanem soovitas metsaelanikel minna talveks külmakindlamsse hoonesse, olid naised algul sellele kõvasti vastu – 90-aastane Liisa Krüger ja tema 50-aastane tütar Elviine ei lasknud endid meeste arvulisest ülekaalust hirmutada. Kuna mehed ei tahtnud naisi vägisi ja jõuga sundida lahkuma nende koobasest, võeti appi kavalus. Kõneldi, et minek on ju ainult lühikeseks ajaks ja nad võivad jälle tulla tagasi, kui neile uus koht ei meeldi.

Pika kauplemise peale naised nõustusid meestega kaasa minema, **varandusest võtsid nad kaasa ainult kassi ja kaks kana**. Naiste muu vallavarajäi onni ja saadeti vallavalitsuse korraldusel neile hiljem järele.

Liisa ja Elviine Krüger olid suitsuonnis ja kaua aega pesemata elades muutunud näost mustaks nagu rehepapid. Neid ei võidud sellises olekus metsast välja teiste inimeste hulka tuua, sest nad oleksid äratanud liig suurt tähelepanu. Seepärast võeti ette naiste pesemine enne küüdikoormale asetamist.

Liisa ja Elviine Krügerid saadeti raudteel rongiga Püssi jaama ja seal hobustega vanadekodusse. Naised, kes kumbki **polnud elus kordagi sõitnud rongiga ja polnud seda päris lähedalt näinudki**, imestasid, et küll on ikka maailma tehtud imelikke asju: istu vagunis nagu majas ja see maja sõidab edasi, ilma et oleks hobuseid ees!

INIMESED KOOPAS

Artikkel ajalehes
Virumaa Teataja
12.04.1997
Andres Pulver

Ürginimese esimene „maja” oli looduslik koobas, kust otsiti varju halva ilma ja kaitset metsloomade eest. Pikapeale asendusid koopad juba inimese enda kätetööna rajatud eluasemetega. Aga ka koopad jäid inimesele armsaks. Koobastes elati veel meie sajandilgi, Vohnja kandis näiteks.

Tõdva-Kõnnu erakla

Umbes 1820. aasta paiku rajas Vohnjas kummalise kuulsuse pälvinud mees perekonnanimega Krüüger Tõdva-Kõnnu metsade serva koopa, kuhu ta koos oma naisega elama asus. Ta kaevas liivasele mäeseljandikule augu ning ehitas sellele puurontidest ja mätastest katuse peale.

Metsas sündis Krüügeritel mitu järeltulivat põlve. Osa lapsi läks laia ilma, aga vana Krüügeri lapselaps Liisa, kes sündis umbes 1835.-1840. aasta paiku, jäigi metsa elama. Küllalt vanas eas, 45-50 aasta vanuselt, sünnitas ta metsas tütre Elviine, kes jäi emale koopasse seltsiks.

Et ema ja tütar olid mõlemad metsas sündinud ja üles kasvanud, muutusid nad välismaailma jaoks täiesti võõraks. Kohalikud inimesed arvasid, et metsaelanikud on peast segi, kuid aastaid üksinduses elanud naised muutusid lihtsalt võõraste suhtes ümbusklikuks ega soovinud kellegagi eriti tegemist teha. Avalikkuse ette kerkisid Vohnja koopaelanikud 1936. aastal, mil nad esitasid riigivõimudele palve saada enda käsutusse tükk koopalähedast riigimetsa.

Vallavaesed

Vohnja vallavalitsus ei soovinud koopanaiste plaanist aga suurt midagi kuulda, vaid tahtis neist hoopis lahti saada. Valla niigi kasinast eelarvest tuli suur hulk raha kulutada Liisa ja Elviine Krüügeri toidu ja riiete ostmiseks ning metsatoimetamiseks, sest naised ei soostunud kuidagi oma kodunt ise-

gi mitte selleks lahkuma, et neile valla poolt hangitud asjad kätte saada. Vald nägi ainukese võimaliku lahendusena Krüügerite paigutamist mõnda vaestemajja või vanadekodusse. Raha Krüügerite ülalpidamiseks saadi valla hoolekanderahast. Toidukraami ja mõned riidetükid viidi metsa tavaliselt korra kuus. Vald saatis naistele jahu, suhkrut, tikke, tangu ja muud kraami.

Mets katab ja toidab

Naised korjasid metsast endale seeni ja marju ning ka söödavaid juurikaid. Kütteenet leidus piisavalt, sest laas oli täis kuivanud puuris. Koos naistega elasid koopas ka kaks kana, kes naisi munadega varustasid, ning kass.

Koobas, kus ema ja tütar elasid, oli suisa mitmekambriline „häärber“, mis koosnes eluruumist, keldrist, kanalast, küttepuude varjualusest ja kahest sahvrist. Eluruum oli nii tilluke, et kaks inimest hädavaevu teineteisest mööda mahtusid. Mööbliks oli naistel suur voodi, rohmakas põlvikividest pliitahi, tilluke laud ja vana katskine kast.

Koopaelanikud näitasid koopa küllastajaile uhkusega ka akent, mis tegelikult oli vaid mätaste vahele surutud umbes poole ruutjala suurune räpane klaasitükk, millest piisas vaid nii paljaks, et näha, kas õues on öö või päev. Valgust andis koopasse vaid vana ja katkine tattnina, mis põles nii öösel kui ka päeval. Vana Krüügeri ehitatud koobast oli aastate jooksul täiendanud ka loodus ise. Koopa katus oli ajapikku jäänud ette puujuurtele, need olid end mätaste vahelt läbi põiminud ning muutnud seega konstruktsiooni eriti vastupidavaks.

Naised püüti kinni

1938. a otsustas Viru maakonnavalitsus, et Krüügerid tuleb lõpuks metsast ära tuua ja paigutada Aa vanadekodusse. Maahärrad kartsid, et koobas võib kokku kukkuda ja naised enda alla matta. Koopa lagi oli küll tugev, aga seda püsti hoidvad talad hakkasid läbi mädanema. Vohnja vallavalitsuses olid aga sedapuhku hoopis uued tuuled puhuma hakanud ning peeti isegi plaani naistele koopa kõrvale maja ehitada, et nad oma koju saaksid jääda.

Maakonnavalitsus saatis naiste juurde Kadrina arsti, kes tegi kindlaks, et tegelikult olid mõlemad naised vähemasti meditsiinilisest seisukohast psühhopaadid. Naistel oli mitmeid veidrusi. Ema Liisa nõudis arsti käest imerohtu „floodiumi“, mis pidi olema parim ravim haigetele hammastele, tütar Elviine nõudis aga „tallekiitust“, mis arsti arvates võis olla lahkusuliste lauluraamat. Arst tegi ka kindlaks, et mõlemad naised olid füüsiliselt terved, ent ei olnud juba pikki aastaid ennast üldse pesnud.

Naised ei tahtnud aga kuidagi metsast lahkuda. Nad arvasid, et nad viiakse ära, sest teised inimesed on lihtsalt nende peale kadedad. Kadedad

nende rikkuse peale – on ju neil nii palju oma korjatud marju, seeni ja küttepuid ning isegi kaks kasti omakeedetud seepi. Kanad peale selle!

Vanadekodu puhul kartsid naised ka seda, et toad on suured ja külmad, kuna koobas oli ju pisike ja „soe kui pott!“ Vanadekodus poleks ka turistid neid vaatamas käinud ning neile raha ja muid kingitusi jätnud. Liisa olla pisut ka nõidumise ja tohterdamisega teeninud.

Tütar Elviine teatas aga, et tema ei saa minna vanadekodusse, sest seal lõigatakse maha tema „ilusad“ ja pikad juuksed: „Ega siis see pole miski naisterahvas, kellel juuksed lühikeseks lõigatud; päh, kes niisugust peaks vaatama!“

Minek

1939. a alguses viidi koopaelanikud siiski minema ja selleks läks metsa terve delegatsioon: vallavanem, abivallavanem ja kaks küüdikorras kohale aetud talumeest, kes pidid kõvasti vaeva nägema, et kaks naist metsast välja toimetada. Erilist jõudu ei soovitud kasutada ja nii meelitati naised lõpuks kaasa lubadusega, et kevadel, ilmade soojenedes, tuuakse nad metsa tagasi.

Et naised olid ka aastaid pesemata olnud, siis küüriti neid enne laia ilma saatmist metsas päris mitu tundi. Lõpuks istusid naised reele, võtnud kaasa oma kassi ja kaks kana, ning sõit võis alata. Krüügerid viidi Kadri-nasse ja pandi rongi peale ning saadeti Püssi kaudu Aasse.

Metsaelanikud ei olnud varem oma elus rongi näinud ja nii nad imastasidki, et maja sõidab ringi, aga hobuseid ees ei olegi.

Uku „erak“

1938. a rajas endale imetabase lattidest, mätastest ja õlgedest onni Uku küla taluperenaine Loviise Rumberg. Talukoha oli ta saanud juba Uku mõisa jagamisel 1920ndate aastate alguses, kuid seni oli ta elanud naabripere saunas. Kui naabrite juures elamisvõimalused otsa said, siis ehitaski ta endale selle osmiku. Hoone oli veel laudseinaga pooleks jagatud, ühel pool elas naine ise, teisel pool leidsid peavarju kits, lehm ja siga.

Rumberg müüs 1936. a maha oma talu metsa ja maksis saadud rahaga kinni talumaade ostuvõla. Ülejäänud raha, mida polnud sugugi vähe, pani ta pankka. Kõik põllutööd tegi ta naabritelt laenatud riistade ja hobustega, oma elutingimuste parandamisest ei tahtnud aga kuulda.

Lõpetuseks

Mõlemad lood jäävad poolikuks, sest peagi saabus 1940. aasta ja trüki-sõnalised jäljed nii Krüügeritest kui ka Rumbergist kaovad. Aeg oli selline. Kusagil on aga need jäljed kindlasti olemas, ehk ilmuvad veel päeva-valgelegi.

VEEL KORD LIISA JA ELVIINE KRÜÜGERIST

Ajalehest *Virumaa Teataja* 1997 kevadel

Erna Heide Kadrinast

Lugesin 12. aprilli „Virumaa Teatajast” kirjutist „Inimesed koogas”. Tahan nendest ka oma mälestusi pajatada.

Looklev maantee metsade ja talude, viljaväljade, õunaaedade ja karjakoplite vahel, kus helisesid karjakellad ja hüüdsid karjalapsed... Seal oli ka minu lapsepõlvkodu.

Minu kodu lähedal mäeveerul oli Liisa ja Elviine väike hütt, mille ümber puulatid toeks pandud. Hütis oli esik, eesruum ja üks elutuba. Oli väike pliit, voodi, laud, mõni iste ja väike aken. Talvel pesitsesid kanad voodi all ja kits eesruumis, kus tal oli soe olla. Suvel olid kanad ja kits õues, väikeses kuuris. Selles kuuris hoiti ka küttepuid.

Liisa, Elviine ema, oli olnud mõisasakste teenija. Ta ei olnud rumal, kuid tema tütar oli küll veidi naljakas.

Nende hütikese juures õitsesid lilled ja sirelid. Kartuleid panid nad maha labidaga kaevates. Hütijuures kasvas ka mõisa ajal istutatud suur vaher.

Uku külas olid neil sugulased, Krüügerid.

Liisa ja Elviine ei olnud aastate viisi pesemata. Suviti kuivasid neil ikka pesud õues.

Liisa tegi suvel õues tule peal süüa. Ta kutsus mind vahel sinna tule juurde istuma. Olin siis väike plikatirts, Liisa rääkis mulle endast huvitavaid lugusid. Tal olid heledad juuksed, uhkesti pealaele sätitud. Jooksin siis alati koju emale jutustama, millest Liisa minuga rääkis.

Minu kodu lähedal Kõverjärve ääres oli soo, kus kasvasid jõhvikad, murakad ja pohlad. Ka Liisa ja Elviine korjasid sealt endale marju ning käisid järve ääres istumas.

Siis tulid aga aastad 1939-1940 ning Liisa ja Elviine viidi ära Aa vanadekodusse. Rohkem ei tea ma nende saatusest midagi.

Nüüd on minu kunagine kodukoht tundmatuseni muutunud. Põldudele on mets istutatud, kuid teerajad on alles. Need kutsuvad igal suvel sinna, et meenutada vanu ilusaid aegu. Käime ka Liisa ja Elviine kunagise hüti kohal. Võtan sealt mõne lilleõie ja murrin sirelioksa, mis on sinna ka aastate möödudes püsima jäänud.

Tõdva-Kõnnu koopaelanikest ei tea ma aga midagi, sest Liisa ja Elviine koogas küll ei elanud...

JANNE JÄÄRATS-MURAVSKI-SAVI

30.09.1905-12.11.1989

Väike-Maarja kandist pärit Janne oli looduse poolt kaasa saanud erakordselt kauni välimuse ning elava-särtsaka natuuri. Ise väitis ta naljatamisi, et on lapsena mustlaste poolt mustlastüdruku vastu ära vahetatud. Vaatamata elurõõmule pillutas ja muserdas saatuse käsi aga tedagi tugevasti. 1930ndail aastail teenis ta leiba Kadrinas Aleksander Krimmi juures Viru tn 8 majapidajana, lõi innukalt kaasa seltsielus. Pärast ühte maskiballi rahvamajas sai ta rahvasuus nimeks Sitikas, sest esines seal kauni peenepihalise sitika üleni mustas kostüümis.

Tema edasisest elukärgust, mis oli Kiviõlis seotud poola rahvusest mehega, kirjutasid 1940. aastal ajalehed. Nende lugu avas ka suuresti poolast saabunud tööjõuga seotud üldise olukorra Eestis.

Kolm öde – Janne nende seas – saadeti ka Siberisse, kus tema enda sõnul *...olin ju 9 aastat seal, kus kõik meie paremad inimesed on olnud...* Janne põgenes Siberist, jõudis kodumaale nii lähedale – Lätti. Seal tõukas vagunisaatja ta rongist välja, nii et naine kukkus vagunirataste alla, kus kaotas jala. Edasine elu tuli elada proteesiga. 1967. aastal abiellus ta Tallinnas, saades perekonnanimeks Savi. Viimne puhkepaik koos abikaasaga, kes lahkus varem, on Tallinnas Liiva kalmistul.

1934

1937

1930

Kaunis naine oli ka erakordselt fotogeeniline

Kiviõli eesti-poola abielu
Rahvaleht nr 33 08.02.1940

Kiviõli poola kooliõpetaja T. Muravski sai nüüd lõpuks korda kõik abiellumiseks vajalikud dokumendid ja esitas need Erra vallavalitsusele, kus registreeriti tema abielu eestlanna prl. J. Jääritsaga. Lugu, mis löi suuri laineid usulistel ja nähtavasti ka rahvuslikudel põhjustel, on nüüd jõudnud õnnelikule lõpule. T. Muravski, kes varem ei valitsenud eesti keelt, on selle oma gümnaasiumiharidusega abikaasa abiga ruttu ära õppinud ja kavatseb alaliseks jääda Eestisse. Meie pildil – hr. ja pr. Muravskid.

Poola kaevurid ei saa abielluda eestlannadega

Päevaleht nr 311 15.11.1939

Kiviõlis töötavad poola kaevurid, kes kavatsevad abielluda eestlastega, on nüüd sattunud omapärasesse seisukorda, kuna nad Poola endise konsulaadi likvideerimise tõttu ei saa hankida vajalikke dokumente. Erra vallamajas on nüüd mitmel poolakal esialgne kosjaplaan tulnud jätta pooleli. Kiviõlis töötamise ajal on eestlastega segaabiellusid sõlminud juba kümmekond poolakat. Senise korralduse kohaselt pidi abielluda kavatseval poolakal olema saatkonna luba, kus siis välja anti ka vajalised dokumendid. Poolakad on nüüd mures koos oma eestlannadest pruutidega ega tea, mis olukorra lahendamiseks ette võtta.

Kiviõli poolakad jõuluks oma kirikusse

Päevaleht nr 336 10.12.1939

Pärast pikemaajalisi sekeldusi on nüüd uuesti alustatud Kiviõli poola koloonia katolikuusu kiriku ehitusega, mida vahepeal juba puudulike ehitusmääruste täitmise tõttu ähvardati lammutada. Kavakohaselt jõutakse kiriku ehitustöödega lõpule enne jõulupühi ja eelseisvate pühade puhul toimuvad vaimulikud talitused juba uues jumalakojas. Poolakate arv Kiviõlis ulatub koos lastega ja naistega umbes 300-le.

Kooliõpetaja kirikuvande all

Päevaleht nr 28 30.01.1940

Seni sõbralikult elanud Kiviõli poola kolooniast on nüüd läbi jooksnud must kass – ühe eestlanna näol, kellega abielluda kavatses Kiviõli poola koloonia õpetaja Tadeus Muravski. Noorpaar käis mõni aeg tagasi abiellumise asjus Erra vallamajas, kus aga vajalike dokumentide puudumise tõttu pol-

nud võimalik abielu registreerida. Kehtivate seaduste järele pidid siin elavad poolakad abiellumise korral eestlannadega hankima Poola saatkonna loa, kuna nüüd aga Poola riik ja saatkonnad on lakanud olemast, siis sai Muravski kirjaliku loa siseministeeriumist. Kõiki vajalisi dokumente pole aga Muravski veel korda saanud ja abiellumine on seetõttu viibinud. Enne jõulupühi tõi Muravski oma väljavalitu kaasa Kiviõlli, enda juurde elama. Siitajast algasidki vastolud kohaliku katoliku-usu vaimuliku preester Ruthiga, kes ka juba pühadejutluses vihjas oma usuvenna eluviisile. Muravski on pandud nüüd ka kohaliku poola kirikus vande alla ja temal on keelatud praegu kirikus käimine. Tüliasja selgitamas käisid kohe peal koolide insp. Linsi ja kohalik kooli juhataja Vihtmaa, kes leidsid, et Muravski väljavalitu on nii käitumises kui ka senises elus elanud laitmatult.

Eestlannad abielluvad poolakatega

Päevaleht nr 38 09.02.1940

Kiviõlis on palju eesti-poola segaabiellusid

Lisaks viimase abiellumisega kuulsaks saanud poola kooliõpetajale T. Muravskile on ajajooksul Kiviõlis sõlmitud rohkesti segaabiellusid eestlannadega ja poola kaevurite vahel. Segaabiellude arv kohapeal ulatub praegu umbes 10-le. Suurem osa segaabiellusid on registreeritud Erra vallamaja perekonnaseisuametis. Peagu kõigil eesti-poola abielupaaridel on mees poolakas ja naine eestlane, kuna vaid mõni üksik poolatar siin on abiellunud eestlasega.

Pahandusi abiellumise pärast

Päevaleht nr 41 12.02.1940

Lugupeetud „Päevalehe” toimetus!

Palun teie auväärt lehes ruumi alljärgnevaile ridadele. Kohaliku katolikuusu preester Hr. Rut ja katoliku kiriku piiskop hr. Profittlich rääkisid ja kirjutasiid, et mina olen nõrk õpetaja ja et minul ei ole klassis korda ja et poolakad on minu vastu. See ei vasta tõelusele, mina olen juba 14 aastat õpetaja ja tunnen õpetus- ja kasvatustööd. Korduvalt on minu tööd revideerinud Poola saatkond ja Eesti kooliinspektor ega ole kunagi korratusi leidnud ja pole mulle kunagi öeldud, et ma ei oska õpetada. Ma ei mõista, miks katolikuusu vaimulikud, kes kaugel seisavad koolitööst, arvavad, et nemad paremini minu õppetööd arvustada võivad kui ülalmainitud revidendid. Ka ei vasta tõele asjaolu, et lastevanemad on minu vastu. Lastevanemad andsid oma hinnangud minu kohta kirjalikult hr. kooliinspektorile. Kõik, mis on juhtunud, põhjeneb isiklikel intriigidel, mis alguse said minu otsusest abielluda luteriusulise eestlannaga. Möödunud aasta detsembrikuus kirjutas mulle hr. piiskop Profittlich, et tema ei tunnista minu kodanlikku abielu ja ähvardas sõnakuulmatuse puhul mulle pahandusi teha.

Kiviõlis, veebr. 1940. a. Austavalt Tadeusz Muravski.

Pooled poola kaevurid soovivad Eesti kodakondsusse

Päevaleht nr 42 13.02.1940

Kiviõlis praegu töötavatest poola kaevuritest soovivad Eesti kodanikeks hakata umbes 50 prots. mehi. Mõned nooremad tahavad aga töötada niikaua kui selleks võimalusi on, et siis jälle asuda endistesse töökohtadesse. Kiviõli poola koloonia elanike arv tõuseb praegu umbes 300-le, kelledest tegelikke töömehi umbes 70.

Kiri toimetusele. Tallinn 14. veebr. 1940

Päevaleht nr 47 18.02.1940

Alla kirj. : Apostlik administratuur Eestis.

„Päevalehes” 12.II avaldatud Kiviõlis töötava poolakast kooliõpetaja Muravski seletuse puhul peab katolik kirik vajalikuks teha omapoolse õienduse. Õeldakse, et Muravski õppe-kasvatustöö kohalikus poola koolis ei ole heal järjel.

Kuidas elavad poola kaevurid

Päevaleht nr 51 22.02.1940

Juba kolm aastat töötavad Kiviõlis poola kaevurid, kelle tulek omal ajal kujunes suursündmuseks kaevandustele. Suure elevusega lahkus aga suurem osa poolakaid. Praegu töötab neid Kiviõõis umbes 70 meest. Kuidas poolakad nüüd kohanenud omal uuel kodumaal, sel teemal kõnetame Kiviõli poola koloonia esimeest R. Gallast, keda kohapeal kutsutakse „Poola asekuningaks”.

- Kui palju poolakaid üldse Eestisse saabus?
- Umbes 370 meest, neist paljud polnud aga eluaeg kusagil pidevalt töötanud ja neile ei meeldinud ka siin.
- Tahate nüüd astuda Eesti kodanikeks?
- Meie, siinolijad, keegi ei taha siit lahkuda. Kui aga ametivõimude poolt Eesti kodanikeks astumiseks luba antakse, siis teeme seda kohe.
- Kui palju teenite praegu kuus?
- Mina töötan koos kahe pojaga, kes on samuti kaevurid. Keskmiselt tuleb mehe peale kuus 80-90 krooni. Mitmesuguste töötakistuste arvel on praegu teenistus väiksem.
- Kui kaua olete töötanud kaevurina?
- Meie siin vanad kaevurid kõik. Olen töötanud juba umbes 20 aastat, sellest suurem osa söekaevandustes välismaal.
- On tööolud söekaevandustes raskemad?
- Jah. Ja õnnetusi tuleb ette rohkem. Ka siin oleme juba matnud kaks kaasmaalast, kes tööõnnetuste tagajärjel surma saanud, kuid üldiselt tuleb põlevkivikaevandustes tööõnnetusi ette vähem.

- Kuidas suhtuvad poola koloonia liikmed kooliõpetaja Muravski küsimusse?
- See on õieti väga diskreetne küsimus. Mõned on vastu, teised poolt. Igatahes niipalju vastaseid Muravskil küll ei olnu kui tema vastu korjatud 48 allkirjast nähtus. Mis moodi neid allkirju nii palju saadi, ei tea.
- Kas nii pikad tööaastad pole mõjunud tervisele?
- Ega ta pole jätnud mõju avaldamata, aga veel töötada jõuab, kuigi pool eluaega on mööda saadetud allmaa pimeduses ja umbses õhus.

Õpetaja Tadeuz Muravski vallandati

Päevaleht nr 63 06.03.1940

Teisipäeval saabus haridusministeeriumilt Kiviõli algkooli juhatajale teadaanne, mille põhjal Kiviõli poola kooliõpetaja Muravski loetakse vallandatuks oma seniselt õpetaja kohalt kuni edaspidiste korraldusteni. Otsuse tegi sama päeva hommikul Muravskile teatavaks kooli juhataja Vihtmaa ja kooli tulnud poola õpilased jätkasid õppetööd juba eesti õpetaja juhtimisel. Koos Muravski vallandamisega määrati Kiviõli poola õpilastele asetäitjaks õpetajaks eesti õpetaja Sargava. Kuna poola õpilased seni juba õppinud on eesti keelt, siis loodetakse, et esialgu õppetööd saab jätkata eesti keeles. Kiviõli algkoolis õpib praegmbe 30 poola rahvusest õpilast.

Vallandatud õpetajat Muravskit ei võeta kaevuriks

Päevaleht nr 77 20.03.1940

Kiviõli poola koloonia endine kooliõpetaja T. Muravski, kes teatavasti koolivalitsuse poolt vallandati, on nüüd Kiviõli kaevanduse juhataja juures käinud pinda sondeerimas, et pääseda tööle kaevandusse. Kuna M. on aga vilumatu ja füüsiliselt nõrk mees, siis kaevanduse juhatus teda kaevurina tööle ei võta, kuna tugevaid ja vilunud eesti kaevurid praegu külluses leidub. Kiviõlis söögimaja teenijana teenib praegu ka M. poolt hüljatud eestlanna, kellega tekkinud konfliktid saidki saatuslikuks Muravski õpetajakarjäärile.

Poola lastele uued õpetajad

Päevaleht nr 98 13.04.1940

Haridusministeeriumi poolt tagandatud Kiviõli algkooli poola klassi-komplekti juhataja Muravski asemele määrati nüüd uuteks õppejõududeks kohalik katoliku preester Stanislaus Rut ja pr. Aleksandra Latnõn.

Saateks

Rahvasuu ütleb, et igaiüks on oma saatust väärt. Muidugi on, sest teist saatust ei saa endale keegi, ikka enese oma. Kui kirevaks kellegi saatus kujuneb, ei ole samuti ei ette teada ega suures osas ka enda teha mitte. Küllap mõjutab seda 1001 ning enamgi asjaolu. Kes saab eluteele kaasa üle 300 kilogrammise füüsisise, kes elupaigaks muld-
onni ürgmetsas, kes nõ keelatud armastuse, kes üleloomulikult kaks pead. Üldsusele annab aga asjadest teada rahva truu teener – ajakirjandus. Nii oli XX sajandil ja jätkub ka XXI sajandil, lõputult.

Kaaneftol Alviine Pedriks
ärieesmärgil laiade rahvahulkade tarbeks tehtud postkaardil.

Biograafiline teatmeteos **Viru vägevad** annab teada:

Kõigi aegade vägevaim virulane oli 1938. aastal Kadrinas manala teele läinud Alviine Pedriks, kes kaalus 327 kilo. Kunagi teemaja pidanud Pedriksil polnud probleemiks kaks kundet korraga uksest välja tõsta. Tema enda saabumisel avati alati mõlemad uksepooled. Tallinna näitusele sõitis Pedriks raudteeplatvormil. Et 165 sentimeetrit pikk ja 286 sentimeetrise kõhuümbermõõduga Pedriks maha matta, tuli kirst teha poolteist meetrit lai.

Neeruti Seltsi toimetised A-538 2007
Koostanud ja toimetanud Tiiu Uusküla

MTÜ Neeruti Selts
Viru tn 14 Kadrina 45201
e-post neerutiselts@hotmail.ee
kodulehekülg www.neerutiselts.ee
telefon 55525314

Ostes käesoleva trükise, toetate Neeruti ja selle lähikonna loodushoidu, kultuuriloo jäädvustamist ja Neeruti Seltsi, mis selle nimel ellu on kutsutud.

**KAS
LOODUSE ÄPARDUS
VÕI
VINGERPUSS?**

1930ndail aastail üllatas loodus ühte Kadrina kihelkonna taluperet 2 peaga vasika sündimisega. Pole teada, kui pikaks kujunes loomakese elutee, kuid erakordse sündmuse otsustas peremees siiski ajalukku jäädvustada fotoga.